

A fejlesztő gyakorlatok részletes leírásával már találkozhattunk a szerző korábban megjelent könyvében (Szőke-Milinte Enikő: A kommunikációs kompetencia fejlesztése. Az általános kommunikációs készségek fejlesztésének elmélete és gyakorlata, 2005), ennek következtében ezek részletes bemutatására ebben a könyvben nem került sor. A kísérlet eredményeit azonban részletesen bemutatja a szerző: az adatok alapján a fejlesztő program a célzott kommunikációs készségek területén szignifikáns fejlődést eredményezett. További kérdésként fogalmazódik meg, hogy a jelentős fejlődés milyen hatással van a pedagógusok konfliktuskezelő viselkedésére. Az eredmények összetett képet mutatnak: a program pozitív hatással volt a pedagógusok asszertív konfliktuskezelésére, a konfliktushelyzetek kommunikációs szempontú elemzésére illetve megoldására, nagyobb lett a hajlandóság a partner személyének, szempontjainak a figyelembevételére, valamint az aktív megoldáskeresésre is. A program nem tudta egyértelműen leépíteni a kevésbé célszerű konfliktusmegoldási módozatokat, azonban a már kialakult és megszilárdult viselkedéselemek leépítése 60 órában merész vállalkozásnak tűnik.

Míg a pedagógusképzésben, továbbképzésben is méltó helyet foglalt el a konfliktusok eredményes megoldásához szükséges készségek kialakítása, gyakorlása, addig a pedagógusok között kialakuló konfliktusokkal maga a konfliktuspedagógiai szakirodalom is keveset foglalkozik, a pedagógusok

konfliktuskezelési kultúrájának fejlesztésére pedig alig találunk utalást. Szőke-Milinte Enikő munkája méltán tekinthető hiánypótlónak e területen, a konfliktusok és a konfliktuskezelés értelmezésében alkalmazott kommunikációs szempont, a kidolgozott elméleti rendszer új lendületet hozhat a konfliktusok kutatásának területén, a felmérések eredményei pedig hozzájárulhatnak a pedagógusok közötti kapcsolatok alaposabb megismeréséhez, körvonalazásához. A szerző munkásságának, és egyben a könyv nagy érdeme, hogy a konfliktusok kezelésének újabb szempontú megközelítésével, egy pontosan körvonalazott fejlesztési terület és alaposan kidolgozott feladatrendszer segítségével hatékonyan járul hozzá a pedagógusok konfliktuskezelési kultúrájának alakításához, segítséget nyújtva a pedagógusnak oktató-nevelő munkájának eredményesebb megvalósításában. A könyv és a fejlesztő programban alkalmazott feladatok gyűjteményét tartalmazó korábbi kiadvány hasznos olvasmány és egyben módszertani útmutató lehet a pedagógusképzésben, továbbképzésben dolgozó szakemberek számára.

KOVÁCS ZSUZSA

Fehér Katalin, „Neveljünk polgárokat!” Nyilvánosság és nevelés a reformkorban (Budapest: OPKM, 2006)

„Neveljünk polgárokat, s azután tegyük őket boldogokká...” – ezzel az Eötvös Józseftől 1831-ből származó

idézetel indítja könyvének első fejezetét a szerző, miután a címben is erre történik utalás. Ismeretes, hogy a hazai polgári fejlődés történelmi okokból messze elmaradt a nyugat-európai országokétól. De a gazdasági, társadalmi és politikai elmaradottság ellenére a magyar szellemi élet legjobbjai, legalábbis a polgári gondolkodás kialakításáért mégis sokat tettek. Ehhez mindenekelőtt a nevelést látták a legalkalmasabb eszköznek. A felvilágosodás eszméinek beérése nyomán a reformkorban válik a nevelés nálunk is közüggé, és ekkor alakulnak ki a nyilvánosság különböző formái is.

Fehér Katalin a hazai nyilvánosság és a nevelésügy kapcsolatát vizsgálja e művében, amivel korábban alig foglalkozott a kutatás. A szerző azt elemzi, hogy e fórumok miként közvetítették a neveléssel kapcsolatos új eszméket, népszerűsítették-e őket, és hogy egyáltalán mik voltak ezek a fórumok? A kötet egyes fejezetei az egyházi és iskolai beszédekkel, a röpiratokkal és a sajtóval foglalkoznak. Ezek közül a beszédek és a röpiratok ilyen szempontú vizsgálata teljesen új, de ebből a szempontból a sajtó is csaknem egészen hiányzó terület volt.

Az első fejezetből világosan kiderül, hogy az egyházi és iskolai beszédek voltak a nyilvánosság fő fórumai, hiszen ezek nem szorítkoztak a vallási és iskolai témákra, hanem a nagy százalékban még analfabéta hallgatóság számára is a korszerű ismereteket, eszméket és a közélet kérdéseit is közvetítették. E felismeréshez a szerző számos fennmaradt kéziratot és nyomtatott

forrás alapján jutott el, és könyvében gazdagon dokumentált anyagot dolgozott fel. Ezek alapján állapítja meg, hogy a 19. század '30-as '40-es éveiben a katolikus és protestáns papoknak, lelkészeknek nagy szerepük volt abban, hogy a nevelésre vonatkozó új eszmék eljutottak még az írástudatlansághoz is. Olyan, előtérben lévő kérdésekről esik e beszédekben szó, mint a nép tudatlanságának megszüntetése, a művelődés szükségessége, a népiskolák fontossága és a tanítók képzése.

Bár a „befogadók”, a templomi, iskolai és temetési beszédek közösségnek méreteiről nem lehet sokat tudni, de az kétségtelen a szerző szerint, hogy e hallgatóság összetétele meglehetősen heterogén volt nemre, korra, foglalkozásra nézve egyaránt. Elsőnek Beke Sámuel zilahi református lelkész prédikációit ismerteti, aki egyik, 1834-ben a kolozsvári Farkas utcai templomban tartott beszédében keményen bírálta a nevelési-oktatási rendszert. Kifogásolta, hogy csak a társadalom szűk rétegei tanulhatnak, de azok sem nyernek vele sokat, mert haszontalan ismeretekkel tömik a fejüket, nem tanítanak meg gondolkodni, és ezért a hatalom „kénye-kedve szerint arra s oda mozgat, hová néki tetszik”. Pedig „a társadalom alapját a földművelő osztály teszi, a megvetőleg, gúnnyal nevezett nép”. Beszéde végén hallgatóinak azt tanácsolja: „nyissuk fel szemeinket, mert azért adá Isten őket, hogy lássunk velők, s ne engedjük magunkat mástól vakíttatni”.

Ugyancsak a szegény köznép gyermekei művelődésének fontosságát

hangsúlyozta Herepei Károly református lelkész beszédében, 1832-ben a kolozsvári „külső református templomban”. Fontosnak tartotta, hogy minden faluban és városban „apróbb gyermeknevelő előiskolák legyenek”.

A protestáns lelkészek hasonló nézeteinek ismertetése mellett arról is olvashatunk, hogy a katolikus templomokban is sok neveléssel kapcsolatos prédikáció hangzott el. Így idéz a szerző Szepesi Ignác pécsi püspök egyik beszédéből, melyet a szülőkhöz intézett. „Nem elegendő – hangsúlyozta a püspök –, hogy az embernek a teste, egyedül, mint a baromé megerősödjék; enni inni tudjon, hanem okos ésszel megáldott lelke lévén, tudományra is vágyon szüksége.” Számos beszéd kiemeli az asszonyok, anyák felelősségét a nevelés terén. Herepei Gergely egy temetési beszédében mondta, hogy az egyszerű polgárasszony részt vesz a nemzet építésében, de nemcsak a jó gazdálkodás, hanem gyermekei helyes nevelése által is. „Az anya a serdülő emberiségnek a hazája, iskolája, világa s mindene.”

Péterfi József református lelkész a szülők felelőssége mellett rámutat az államéra is: „Hibás az az álladalom, amely szegény sorsú jobbagyainak hazát, polgári jogot, emberi létezését nem akar engedni”, nem támogatja az iskolák állítását, nem biztosítja a tanítók tisztességes fizetését. Szilágyi Ferenc temetésén Csiszár Sámuel gyászbeszédében az ország vezetőinek a neveléshez való viszonyát így jellemezte: Ha az ország vezetői nem az értelemre, hanem csupán „vaspálcájokra támasz-

kodva” vezetik a nemzetet, azt hiszik, hogy alattvalóik rabok, akiket félelemben tarthatnak. Ha az ország kormányzatának „a nép tudatlanságban tartása” a legfőbb törekvése, ott a „megelégedetlenség, a belső zivatar uralkodik”.

Ilyen és hasonló formában még számos reformkori prédikáció ismertetését olvashatjuk a könyvben. Hasonlóan értékes és a hazai neveléstörténeti kutatásban ismertetlen anyagot tartalmaznak a nevelésről szóló röpiratok. Az 1830-as '40-es években sok nevelésüggyel kapcsolatos röpirat jelent meg. A kötet a legjellegzetesebbeket tárgyalja. Számos röpirat megjelent ugyan nyomtatásban is, de a legérdekesebbek csak kéziratos formában juthattak el a nyilvánossághoz. Ilyen volt pl. az 1833-ban keletkezett névtelen röpirat, amely az iskolaügyet a nemzeti sérelmek között tárgyalja. A szerző szerint az oktatás költségeit noha nem az állam biztosítja, a kormányzat mégis beleszól, és nem engedi, hogy a nevelés a nemzeti elvek szerint folyjon. Irányelveik szerint „nem gondolkodásra, hanem engedelmességre és hódolásra kell az ifjakat nevelni”. A köznépi helyes nevelésére hívja fel a figyelmet Beke Kristóf, a veszprémi katolikus árvanevelő intézet igazgatója, akinek egy 1833-ban elmondott beszéde rövidítve röpiratként is megjelent. Feltárja benne a népiskolai tanítóképzés korabeli hiányosságait, és javaslatokat tesz a reformokra. Véleménye szerint az ország vezetői már belátták, hogy „a köznép nem salakja a nemzetnek, hanem eleme és nemző gyökere a polgári társaságnak”. A nép nevelésével

foglalkozó „iskolamesterek nem alkalmasak a helyes nevelésre, mert maguk is képzetlenek”.

Szintén a nép nevelésének kérdéseivel foglalkozik Jósika Miklós röpirata. A tudatlanság, babonáság, írástudatlanság ellen a tanítóknak és a lelkeseknek kell felvenniük a küzdelmet. Ehhez hasonló témákat és javaslatokat olvashatunk a kor többi röpiratában is, de új szempontok és követelmények is jelentkeznek.

A kötet szerzője 1848-ig ad betekintést az általa kiválasztott legjellemzőbb röpiratok pedagógiai tartalmába. Az 1848-as forradalom utáni hónapokban Boleman István, a pozsonyi evangélikus iskola tanára által írt röpiratban olvasható: „A szabadság kivívásával az állam és polgárainak viszonya is szabaddá vált. Az állam is felelős az iskoláért, de az iskolák is felelősséggel tartoznak az állam iránt azzal, hogy ott ismerik meg a gyermekek polgári jogait, ott készülnek fel arra, hogy hasznos tagjai legyenek a társadalomnak.” A „polgári társaság” nyilvánosságot biztosít, tehát a polgároknak beleszólása van az oktatásügy irányításának kérdéseibe.

Az 1848. március 25-én megalakult Magyar Nevelési Társulat pályázatán Németi Imre röpiratában a kivívott szabadság legfőbb jótéteményének a nyilvánosságot tartja. „A nyilvánosság, hála Istennek megvan” – írja – „és ezt meg kell becsülni, meg kell tartani.” A reformkori nevelésügyi röpiratok is jelentősen hozzájárultak a pedagógiai kérdések nyilvánosság körében történő megvitatásához.

Fehér Katalin könyve harmadik fejezetében az időszaki sajtó nevelésbeli szerepével foglalkozik. A szerző megállapítása szerint szinte mindegyik lap foglalkozott a nevelésüggyel. Mégis hangsúlyozza azokat, amelyek e téren is kiemelkedők voltak, és típusok szerint csoportosítja őket. Kiemeli azokat az éles kritikákat, amelyekkel a lapok az oktatásügy állapotát illették. Idézi az Erdélyi Híradót, mely szerint az államnak „nem lehet joga a néptől az oktatást megtagadni, és a népeket egyiptomi sötétségben tartani.” Részletesebben ismertet e kérdésekkel foglalkozó nagyobb, elméleti tanulmányokat, így pl. Beély Fidélnek a Tudománytárban megjelent tanulmányát, majd az ő és Somogyi Károly írásait a népnevelésről, melyek a Religio és Nevelésben jelentek meg. De a politikai lapok, így a Pesti Hírlap ilyen tárgyú cikkeit is ismerteti, köztük Kossuth 1841-ben írt híres Valami a népnevelésről c. vezércikkét. De foglalkozik Eötvös József a centralista Pesti Hírlap-beli írásával is, amelyben ő így fogalmazott: „A zsarnoknak s arisztokráciának hatalma csak a nép tudatlanságán fekszik, míg ezt a témát nem orvosoltatjuk, az uralkodó személyek változhatnak, de szabaddá a nép azért nem lesz...” Elbutítani a népet: ez volt a zsarnokság leghatalmasabb eszköze legrégebb időktől mostanig... felszabadítani a népet: ez a szabadság legerősebb fegyvere.”

A kötet befejező részében még számos ismert és kevésbé ismert szerző írásaival, nevelésügyi reformjavaslatokkal, a magyar tannyelv fontosságával, a nőnevelés korszerűsítésével

foglalkozó írásról olvashatnak. Mindezek szorosan kapcsolódtak a kor legjelentősebb aktualitásához, melyeknek ilyen széles körben ható fórumairól eddig nem volt tudomásunk. A hazai neveléstörténet ezen fontos területének feltárása, amely a reformkori nevelés és a nyilvánosság kapcsolatait

oly mélyen elemzi, jelentős tudományos eredmény. De az a számos analógia, amelyet történelmünk produkált, minden aktualizálási szándék nélkül is elgondolkodtató és tanulságos a mi körünkben is.

KÓKAY GYÖRGY